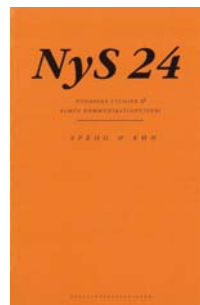

NyS

Forfatter:	Kirsten Gomard
Anmeldt værk:	Dorte Marie Søndergaard: <i>Tegnet på kroppen. Køn: koder og konstruktioner blandt unge voksne i akademia.</i> Museum Tusulanums Forlag, København 1996. 444 s.
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori</i> 24. <i>Sprog & Køn</i> , 1998, s. 123-130
Udgivet af:	Dansklærerforeningen
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

TEGNET PÅ KROPPEN

ANMELDELSE AF

DORTE MARIE SØNDERGAARD: TEGNET PÅ
KROPPEN. KØN: KODER OG KONSTRUKTIONER
BLANDT UNGE VOKSNE I AKADEMIA.
MUSEUM TUSCULANUMS FORLAG,
KØBENHAVN 1996. 444 SIDER

AF KIRSTEN GOMARD

Dorte Marie Søndergaard er cand. psyk. af uddannelse. Hendes norske doktorafhandling *Tegnet på kroppen* udkom i Danmark i 1996. Bogens empiriske kerne udgøres af omfattende interview om hverdagsliv foretaget i 1991 med 29 unge danske studerende kvinder og mænd fra humaniora og samfundsvidenskaberne ved Københavns Universitet.

Allerede titlen signalerer, at vi med denne bog er langt fra enhver forestilling om "natur". Kønnen er ikke noget, der er i os som individer, men noget, der forhandles i individers interaktion med hinanden i en bestemt kultur. Kønnen er en kulturelt medierende og socialt ordensskabende konstruktion. Tanken om tegnet på kroppen, videreført i termerne *individer med kvindeligt kropstegn* og *individer med mandligt kropstegn* som betegnelser for de skabninger, dagligsproget betegner som kvinder og mænd, fastholder læseren på den konstruktivistiske optik. Kroppene er ikke i sig selv udgangspunktet. Det er derimod den tolkning eller aflæsning, den opdeling vi i vores kultur foretager af kroppenes kontinuum. Kønnen flyder, og flyder på mange forskellige måder, men alt er dog ikke vilkårligt. Ageren og tolkning sker på baggrund af kulturelle koder, der i dag ikke er så forbundne med stabile kønskonstruktioner som i et traditionelt samfund, men som alligevel stadig er genkendelige.

Dorte Marie Søndergaard er teoretisk inspireret blandt andet af Judith Butlers bog *Gender Trouble*. Judith Butler har dekonstrueret psykoanalytiske tekster og med dette udgangspunkt valgt at isolere komponenterne krop, sociokulturelt køn, seksuel praksis og begærretning og analysere koblinger og samspil mellem dem. Judith Butlers pointe er ifølge Dorte Marie Søndergaard, at *det kulturelt forståelige køn* konstruerer kohærens mellem disse elementer på særlige måder: *kønnets heteroseksuelle kohærens*

[...] projiceres ind i en formodet kerne i individernes "indre" – selv om der i grunden blot er tale om en sammenhæng, der demonstreres i form af en omverdensacceptabel performance på "kroppens overflade" (s.22). Dorte Marie Søndergaard ser Judith Butlers komponenter som helt centrale i forhold til psykoanalysens betydningskonstruktioner, der kredser om udviklingen af psykoseksuel identitet i de første barndomsår, men hendes eget ærinde er et andet: *Men kulturel integration foregår som bekendt ikke kun gennem intime relationer i den tidlige barndom. Kulturel integration foregår eksempelvis også gennem deltagelse i samfundsmæssig virksomhed, deltagelse i forskellige former for kvalificeringsprocesser, i uformelt organiserede sociale netværk etc. Og den foregår som en proces, der forløber kontinuerligt gennem den enkelte aktørs tilværelse – en proces, der til stadighed gentages og justeres, også efter de tidlige barndomsår. [...] Studier, arbejde, socialitet mellem venner eller i parforhold og til egne og andres børn, og alle de øvrige handlesammenhænge og alle de betydninger, der er knyttet til, er også betydningsbærende platforme for det køn, der cirkuleres, begrundes og forhandles* (s.23f). I det, Dorte Marie Søndergaard selv beskriver som en dynamisk proces mellem teori og empiri, bestemmer hun sig derfor til at udvide antallet af de komponenter, hvis indhold og samspil hun har sat sig for at undersøge. For at indfange den hverdagstænkning om køn, hun interesserer sig for, lægger Dorte Marie Søndergaard følgende snit gennem sit materiale:

- tegnet på kroppen
- begærets retning
- positionen i det seksuelle møde
- færdighedsrepertoiret
- virksomhedstilknytningen
- den fysiske selvfremførelse
- selvet

I empiri-indsamlingen har Dorte Marie Søndergaard mest benyttet sig af gruppeinterview. Hun har lagt vægt på en åben interviewform, hvor hun hele tiden spørger tilbage for at få sine interviewpersoner til at formulere sig så præcist og reflekteret som muligt. I analysen af dette omfattende stof har hun så fremdraget de udsagn, de unge på en eller anden måde knytter til køn, og i en dekonstruerende læsning analyseret indholdet af komponenterne og samspillet mellem dem. Pointen er, at forhandlingsmulighederne i en posttraditionel kultur er langt friere end i traditionelle kulturer,

men ikke absolut fri – et individ skal være kulturelt genkendeligt for ikke at blive udstødt af kulturen.

Kulturen, på den anden side, er heller ikke en mastodont. Aktøernes forholdemåder virker tilbage på kulturen, og selv et så relativt homogent samfund som Danmark er opdelt i mange delkulturer, der spiller sammen. Bestemte forholdemåder kan dermed være acceptable i én delkultur, selv om de ikke er det i en anden.

Nu har jeg brugt forhandling som begreb flere gange. Det er måske en idé at pointere, at det forhandlingsbegreb, Dorte Marie Søndergaard arbejder med, er et sociologisk begreb, så forhandling bruges i en videre betydning end hverdags sprogets. Forhandle gør vi hele tiden, ikke kun sprogligt, men al vor ageren, konform såvel som ukonform, og de andres aflæsning af os fungerer som forhandlingsindlæg i den stadig pågående forhandling om betydninger i vor kultur – en forhandling, vi ikke kan melde os ud af. Det handler om det hele på én gang: f.eks. socialt tilhør, alder, etnicitet, faglighed, køn... Forskeren må altså gøre det kunstgreb at stille skarpt på ét eller nogle af temaerne. Med interviewet som metode er det, der kan analyseres, de studerendes sprogligt formulerede refleksion over sig selv og andre, deres repræsentation af "virkeligheden".

Dorte Marie Søndergaard benytter sig af en narrativ erkendemåde til beskrivelser af betydninger og meningssammenhænge. Målet er ikke repræsentativitet, men en kompleks og nuanceret forståelse af det valgte genstandsfelt. På grundlag af de tilstandsbilleder, de studerende giver af deres liv og hverdag, fremanalyserer hun de kulturelle koder, de studerende agerer med og/eller imod. Hun tilskriver disse koder en vis generaliserbarhed her og nu inden for én eller flere delkulturer.

Analysen af det empiriske materiale og fremanalyseringen af koderne er fascinerende læsning. Dorte Marie Søndergaard giver ved hjælp af skarp-sindige og nuancerede dekonstruerende læsninger af sit materiale et flimrende billede af sine interviewpersoners holdninger og beretninger om praksis i forhold til de komponenter, hun startede med at opstille, og hun indfried elegant den narrative erkendemådes intention om at trække tråde mellem de enkelte områder, så de belyser og nuancerer hinanden. Det er naturligtvis ikke til at referere i en anmeldelse, men læs selv efter. Det er spændende som en roman.

De koder, Dorte Marie Søndergaard får fremanalyseret inden for de enkelte komponenter, er, ikke overraskende, ret konventionelle, for

eksempel: Begærretningen bør være heteroseksuel. I det seksuelle møde bør individer med kvindeligt kropstegn indtage en relativt underordnet position. Færdighedsrepertoiret for individer med mandligt kropstegn er knyttet til såkaldt hårde områder, mens færdighedsrepertoiret for individer med kvindeligt kropstegn knyttes til bløde områder. Dorte Marie Søndergaard betegner selv koderne som det bagtæppe, de studerende forstår sig selv og hinanden på. Afvigelser fra koderne forekommer i vid udstrækning, men det spændende spørgsmål er hver gang, hvor langt personer med et givet kropstegn kan gå, og hvor mange koder de kan forholde sig ukonventionelt til, hvis de stadig vil være forståelige og værdige aktører.

Bogens største kapitel på næsten 100 sider: *Professionelt rettet virksomhed og kompetence* synes jeg er det mest interessante. Her går forfatteren tæt på de studerendes hverdag som akademiske aktører i en organisation, hvis selvopfattelse – der deles af mange af de studerende – er at den er kønsneutral. Det hun får fremanalyseret, er måske ikke så overraskende – men så meget des mere overbevisende. Diskursen om akademiske kvalifikationer viser sig at være maskulint konnoterende, når den sammenholdes med udsagn fra andre dele af materialet. For eksempel har såkaldt “hårde” områder, der diskursivt forbindes med individer med mandligt kropstegn, den største prestige i samfundsvidenskaberne, mens “bløde” områder, der diskursivt forbindes med individer med kvindeligt kropstegn, ikke er i særlig høj kurs. Distinktionen hård/blød er ikke absolut, men afhænger af, hvad der sammenlignes med. Dorte Marie Søndergaard definerer det således på baggrund af sine informanternes udsagn: *Hvis man tager et tungt teoretisk, eventuelt videnskabsteoretisk, nærmest over i det filosofiske, udgangspunkt, så er det hårdt. Hvis man arbejder empirisk, og måske endda med små empiriske enheder, måske endda inden for samfundsområder eller virksomhedsfelter, der er befolket af omsorgstrængende individer, så er det meget blødt* (s. 273). Individer med kvindeligt kropstegn, der klarer sig godt på “hårde” områder, og individer med mandligt kropstegn, der efterspørger “blødere” områder eller fremgangsmåder, giver anledning til overvejelser og kommentarer blandt informanterne. Mænd ses først og fremmest som faglige og passer dermed til det, der efterspørges i det akademiske univers. De personlige egenskaber, der diskursivt etableres som kvindelige, f.eks. det, at pigerne er sociale, uddefineres af dette rum som akademisk potentiale, men kan evt. bruges, når en gruppe ikke fungerer. “Social” og “faglig” konstrueres som modsætninger. Kvindeligt kønsmærkede studerende får der-

med en langt vanskeligere forhandlingsposition end mandligt kønsmærkede. De skal på en gang fremtræde som troværdige kvinder og som troværdige akademiske aktører i en kultur, der – som påvist af Dorte Marie Søndergaard – kun på overfladen er kønsneutral. Hvordan de håndterer denne forhandling, hvilke tanker de gør sig, er noget, enhver universitetslærer burde læse. Mere langsigtet ser jeg her et væsentligt afsæt for videre arbejde i forskningsprojektet *Kønsbarrierer i de videregående uddannelser*, som Forskningsrådene netop har igangsat.

Billederne, der kommer frem på de forskellige komponenter, er mangesidige/facetterede og komplekse. De virker absolut genkendelige for mig, der selv omgås studerende. Men det drejer sig jo om køn i forandring, om mangfoldigheden, og billederne kan derfor kun være øjebliksbilleder. Koderne har lidt større generaliserbarhed som kulturelle forståelser, de studerende også kender, uanset om de identificerer sig med dem eller ej. Størst generaliserbarhed i et posttraditionelt samfund har imidlertid det, Dorte Marie Søndergaard udleder som metakoderne. Hvor koderne stadig rummer et genkendeligt, konventionelt indhold, er metakoderne abstrakte principper, der ikke tager hensyn til kodernes aktuelle indhold, men er overordnede anvisninger på, hvordan man skal omgås et kodesæt. Dorte Marie Søndergaard opstiller tre metakoder:

1. Der er en bevægelse frem mod større fleksibilitet i den kønnede betydningstilskrivning.

Denne metakode læser jeg nærmest som præmis for metakoderne 2 og 3, som derefter formulerer, hvordan man skal håndtere fleksibiliteten:

2. Der skal være en passende balance mellem antallet af konventionelle og ikke-konventionelle kønsudtryk i forhold til tegnet på kroppen.

Denne metakode er kvantitativ: En mandligt kropsmærket aktør kommer f.eks. i modvind, hvis han scorer "feminint" på for mange komponenter.

3. Henvisningssammenhængene mellem udtrykkene inden for de forskellige komponenter må respekteres.

Denne metakode er kvalitativ: "maskuline" og "feminine" scoringer inden for de enkelte komponenter kan ikke kombineres helt vilkårligt, f.eks. op-

står der orienteringsproblemer for de medstuderende i et tilfælde, hvor en kvindeligt kropsmærket aktør scorer suverænt (= maskulint) på det akademiske område, samtidig med at hendes fysiske selvfremførelse iklædt cor-sage og strutskørt (alt for) stærkt konnoterer kvindelig seksualitet.

Det er sådanne metakoder, der ifølge Dorte Marie Søndergaard ligger som orienteringsredskaber for de unges forhandlinger, både deres udspil og deres selvforståelse, og den måde de aflæser og forstår hinanden på.

Dorte Marie Søndergaard er tydeligvis dybt fascineret af sit eget stof og formår at fremstille det, så fascinationen smitter. Hendes form er bevidst ikke-autoritær. Hun er meget diskuterende i forhold til teori og metode, hun fremlægger ofte alternative tolkninger på materialet, opfordrer eksplis-cit læseren til medtænkning og ser sin egen bog som et bidrag i en proces. Hun bryder delvis med akademiske skrivekonventioner ved sammen med fagterminologien også at benytte sig af originale, friske hverdagsudtryk. Men syntaktisk er bogen i lange passager snørklet med meget vanskeligt overskuelige sætningskonstruktioner. Derved kommer sproget til at virke flimrende – ganske bevidst, vil jeg tro – som middel til at fremstille et flimrende og komplekst indhold. Men, synes jeg, ikke specielt læsevenligt. Lige så lidt som kønnet kan gribes, kan og skal man som læser tilsyneladende kunne gribe sproget, og det irriterer mig lidt. Men det er så også min vigtigste kritik mod bogen, som jeg ellers først og fremmest finder væsentlig og inspirerende, noget af det mest spændende jeg har læst om køn i de senere år.

Jeg modtager gerne Dorte Marie Søndergaards opfordring til sine læsere om at tænke videre i feltet. Jeg kan bruge *Tegnet på kroppen* som inspiration inden for mit eget forskningsfelt *Sprog og køn*. Forskningen i sprog og køn kæmper for tiden med at skabe nogle forståelser af køn, der gør kønnet til mere end en blot og bar variabel i sociolingvistiske undersøgelser. En forståelse, der ophæver stereotyper, og som kan tage mangfoldigheden inden for kønnene i betragtning uden helt at opløse kønnet. Inden for lingvistikken er forhandlingsteoriene et godt bud på, hvordan man kan komme videre. Sproget er vort fornemste middel i interaktionen: hvis der er noget sted, hvor man "gør køn" (doing gender), er det i den sproglige interaktion, og dét såvel i kønsblandede som i enkønnede grupper. Synsvinklen er ikke ny, men allerede foreslået af West og Zimmerman i 1987 (West & Zimmerman 1987). I Kiel blev der i efteråret 1996 holdt en stor international lingvistkonference under overskriften *Doing Gender*, men karak-

teristisk nok forelagde talerne langt flere teoretiske overvejelser end empiriske resultater. Det der nu er brug for, er koblinger med empiriske undersøgelser. Her mener jeg, at både Dorte Marie Søndergaards opdeling i komponenter og hendes begreber kode og metakode kan fungere som inspiration. Jeg interesserer mig selv for politikeres interaktion og mener, at der for kvindelige politikere gør sig et sammenstød mellem koder gældende, der forsøgsvis kunne betegnes som en privat, kvindelig kode og en offentlig, mandlig politikerkode. Kvindelige politikere bliver forhandlere af et kompromis mellem at "gøre køn" og "gøre politik" – skal deres forhandlingsudspil være værdige og troværdige både for dem selv og andre, må de være forståelige både som politikere og som kvinder. På samme måde som Dorte Marie Søndergaards kvindelige studerende må de indbygge både kvindeligt og mandligt konnoteret adfærd i deres forhandlingsudspil. På dette overordnede plan fungerer synsvinklen fint, problemet er blot, hvordan den kan operationaliseres i lingvistiske undersøgelser. Dorte Marie Søndergaard interviewede sine studerende og fik dermed tilgang til de diskursivt formulerede kønskonstruktioner. Som lingvist analyserer man indsamlede sproglige data og må så forsøge at nå frem til "kønskoder" og "politikerkoder" f.eks. ved en analyse af samtalens dynamik og ordvalg. Hvor Dorte Marie Søndergaard i sine interviews kunne anstille sig "dum", "uforstående" med henblik på at få interviewpersonerne til at ekspliciterer så meget som muligt omkring køn, er kønnet i lingvistens materiale implicit og kun på dagsordenen for lingvisten selv. Hvor Dorte Marie Søndergaard gør det kunstgreb at lade som om hun kommer uden forhåndskendskab til koderne, og derefter påtager sig at fremanalysere dem af sit materiale, må man som lingvist mobilisere sit kendskab til koderne for at kunne genkende dem i materialet. Koder er stereotype, og dermed er risikoen for, at man i sit materiale kun får øje på det, stereotypierne lægger op til, ganske nærliggende.

En hæderkronet vej ud af dilemmaet er intersubjektivitet blandt flere forskere med kendskab til kulturen, in casu: den sproglige og institutionelle kultur. En anden mulighed er interviews med de personer, der har fungeret som informanter. Men også dette sidste har sine faldgruber: Kerstin Thelander påviste allerede i 1986, at de politikere, hun interviewede, reproducerede stereotypier om kvinders og mænds sprog i rigsdagen, som kun delvis havde hold i det faktiske materiale (Thelander 1986). Jeg har fået lignende reaktioner i forbindelse med spørgeskemaer – og så er man vel lige vidt. Eller er man? Kunne det være gennem denne sprække mellem

informerernes (og ikke forskernes!) egne forestillinger om køn og forskernes analyse af data, man slipper ud af dilemmaet?

Vi befinder os et sted, hvor det er lettere at spørge til køn end at svare på spørgsmålet, så lad os diskutere både teoretisk og på grundlag af empiriske undersøgelser, hvordan vi kommer videre herfra.

LIT T E R A T U R

Thelander, Kerstin (1986): *Politikerspråk i könsperspektiv*. Malmö: Libers förlag.

West, Candace & Don Zimmerman 1987: Doing Gender. *Gender & Society vol. 1 no. 2*. 125-151.